

Попадич Олена Олександрівна,

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», olena.popadych@uzhnu.edu.ua

Україна, Ужгород

ПРАВОВОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ОСНОВНІ ФОРМИ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ

У статті досліджено проблему правового виховання дітей дошкільного віку; визначено принципи правового виховання дошкільників та проведено огляд основних форм роботи закладів дошкільної освіти з батьками у сфері правового виховання дітей. Показано, що основними формами правового виховання з батьками дошкільників є: правова освіта (навчання); правова пропаганда; правова агітація; індивідуально-виховна робота та встановлено, що серед основних форм роботи закладів дошкільної освіти з батьками у сфері правового виховання дітей особливо ефективними є проведення спільних правових заходів.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, дитина дошкільного віку, правовове виховання, форми правовиховної роботи, батьки дошкільників.

Постановка проблеми. Очікування суспільства сьогодні насамперед пов'язані з формуванням життєздатної гнучкої, свідомої, творчої людини [1, с.3]. Тому в сучасних умовах правова освіченість набула глобального значення. Саме в дошкільний період діти набувають початкові уявлення про соціальні норми поведінки людей та про потребу належної поведінки у суспільстві. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» вимоги до рівня розвиненості, вихованості, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти України (державним

освітнім стандартом) і реалізуються програмами, рекомендованими або схваленими Міністерством освіти і науки України в установленому порядку [9].

Аналіз наукових досліджень останніх років засвідчив, що вказаній проблематиці присвячені роботи Л. Артемової, Е. Белкіної, А. Богуш, Т. Понімансько, Н. Гавриш, Г.Беленької, Л. Коваль, О. Кононко, К.Крутій, Н.Кічук, В. Кьона, Н. Лисенко, Н. Манжелій, Т. Науменко, В. Пабат, Л. Покроєвої, О. Поліщук, Т. Танько, Х. Шапаренко, Р.Кондратенко та інших науковців.

Необхідно звернути увагу на те, що дошкільне дитинство – це особливий період в житті людини, коли здійснюється всебічний розвиток особистості. Дитина перебуває в повній залежності від дорослих, які її оточують. Тому соціальні інститути виховання – державні та приватні дошкільні навчальні заклади; групи короткотривалого перебування; групи при загальноосвітніх навчальних закладах тощо – ставлять перед собою завдання формувати в дітей дошкільного віку визначену суму знань про право, законодавство та про правову дійсність; прищеплювати їм повагу до права, закону; формувати у них правові переконання, правові ідеали, соціально-правову активність, навички правомірної поведінки. Насамперед цим і зумовлений вибір теми дослідження проблеми правового виховання дітей дошкільного віку, а особливо основних форм роботи закладів дошкільної освіти з батьками дітей.

Мета статті – дослідження основних форм роботи закладів дошкільної освіти з батьками у сфері правового виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із завдань модернізації вітчизняної освіти визначено створення єдиного простору «сім'я – освітня установа», що пов'язаний з підвищенням вимог до загальної та педагогічної культури всіх, хто причетний до виховної діяльності підростаючого покоління. Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання [2, с.14]. Стратегічні напрями розвитку системи освіти в Україні окреслені концептуальними положеннями державних документів –

«Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Законами України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти.

Основним завданням правової освіти дитини є забезпечення дітей оптимальними умовами розвитку індивідуальних здібностей, захист її прав на будь-якому етапі особистого розвитку. У дошкільному віці створюються сприятливі умови для морально-правового розвитку дітей [4]. Тому діяльність щодо захисту прав дитини повинна бути реалізована за трьома напрямками: робота з сім'єю; робота з вихователями; ознайомлення дітей з власними правами. Дітям-дошкільникам доступні лише узагальнені уявлення про власні права і свободи. Батьки стають першими наставниками своїх дітей і безпосередньо впливають на становлення і розвиток дитячої особистості своїми цінностями, поведінкою і своїми знаннями. Саме через це співпраця закладів дошкільної освіти та батьків у сфері правового виховання дітей дошкільного віку є дуже важливою. Розглянемо основні її форми.

У класичній педагогічній літературі питання правового виховання досліджується у контексті загального всебічного й гармонійного розвитку людини, здійснюється акцент на виховання морально-правової культури особистості. Значний вклад у теорію та практичну реалізацію правового виховання внесла С. Русова. На її думку дитина перебуває в центрі педагогічної уваги. Захист гідності, прав і свобод дитини, створення сприятливих умов для природного, всебічного й гармонійного розвитку її можливостей, заперечення тілесного покарання, муштри – основні принципи правового виховання С. Русової [11, с. 37].

Зазначимо, що правове виховання – це цілеспрямована і систематична діяльність батьків і педагогів у формуванні правового мислення. Дітям потрібно прищеплювати впевненість і повагу як до себе, так і до оточуючих [10, с.84]. Змістом правового виховання дошкільників є: залучення дітей до знань про державу і право, законність, права і свободи особи; формування у них стійкої орієнтації на правову поведінку. Але це не тільки

збагачення знань дошкільників про право, закон, правову діяльність, але й цілеспрямована дія на свідомість з метою формування у них досвіду поведінки відповідно до діючої правової норми. Важлива складова частина правового виховання дітей дошкільного віку – робота закладів дошкільної освіти з батьками. Ця сторона правового виховання важлива тим, що дитина дошкільного віку повинна знати про свої права та обов'язки, оперувати правовими знаннями у власній поведінці, реалізувати правову поведінку в різних видах діяльності, вміти адекватно оцінювати свої і чужі вчинки з точки зору норм права, дотримуватися заборон і виконувати свої обов'язки.

Проаналізувавши наявну сучасну педагогічну літературу і програми можна відзначити, що правове виховання дітей розроблено в достатній мірі, але рекомендації для вихователя не конкретизовані, форми і зміст роботи з батьками дошкільнят є узагальненими. По правовому вихованню дітей відсутні чіткі педагогічні рекомендації для проведення відповідної роботи. Тому вирішенням даної проблеми є створення системи роботи з правового виховання в дошкільних освітніх установах.

Відомо, що сім'я – це середовище, де дитина першопочатково опановує мораль, правила людського суспільства, що регулюють життя [3, с.147]. Для дитини надзвичайно важливим є емоційний зв'язок з батьками та їх любов до неї. Атмосфера в сім'ї формує духовне інтелектуальне збагачення особистості маленької дитини, що сприяє розвитку самосприйняття і самосвідомості. Зважаючи на зазначене, в дошкільному закладі та сім'ї важливою складовою частиною виховання дитини є створення атмосфери визнання індивідуальності дошкільника, поваги до його особистості та надання змоги користуватися своїми правами. Ґрунтуючись на принципах системно-організованого підходу, визначаємо такі принципи правового виховання дошкільників: адресний підхід у формуванні права, що передбачає використання особливих форм і методів роботи, з урахуванням кожної вікової групи; активність і наступальність, що прогнозують наполегливість і розумну ініціативу в трансформації світогляду

дітей та їх ціннісних установок, орієнтованих на правові норми поведінки. Відповідно до цих принципів проаналізуємо основні форми роботи з батьками.

У словнику іншомовних слів поняття «форма» (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) трактується як зовнішній вигляд, обрис, тип, структура чогось, що зумовлено певним змістом. А з філософської позиції – це усякий зовнішній вираз якого-небудь змісту [12, с. 721]. На нашу думку, форма правового виховання дошкільників – це спеціальна конструкція навчально-виховного процесу, характер якої зумовлюється змістом виховання, методами, прийомами, засобами діяльності вихователів, батьків і дітей. Автори «Класичної педагогіки» Л. С. Нечипоренко, Я. В. Подоляк, В. Г. Паснюк зазначають, що форми виховання та взаємодії у процесі виховання – це засоби організації виховного процесу, у яких реалізується взаємодія вихователя і вихованців у різних умовах [7, с. 214]. Так, В. П. Зенін вважає, що це способи зовнішнього вияву педагогічної та правоохоронної діяльності, за допомогою яких державні органи та громадські організації здійснюють роботу з виховання громадян у дусі поваги до законів, суворого їх виконання, сприяють формуванню правосвідомості, прищеплюють навички правомірної поведінки та підвищують соціально-правову активність [5, с. 29]. На думку В. О. Котюка, нараховується більше 20 форм правового виховання [6, с. 98], якими педагогічні працівники можуть активно керуватися у роботі, проте серед них виділяють найголовніші, а саме: за специфікою правового виховання – правове навчання (освіта), правову просвіту, правову пропаганду, правову агітацію, соціально-правову практику, самовиховання; за кількістю суб'єктів, з якими проводять правове виховання – індивідуальні, групові і масові форми правового виховання.

Колективна форма правовиховної роботи має перевагу над індивідуальною, так як охоплює одночасно велику кількість батьків дітей, створює певний емоційний настрій, колективне переживання правової інформації. Індивідуальна ж форма взаємодії вимагає багато часу і спеціально розробленого підходу до кожного. Проте, на нашу думку, такою формою не

можна нехтувати. Головною умовою індивідуальної роботи з батьками дітей є дотримання вихователями принципу індивідуального підходу.

На нашу думку основними формами правового виховання з батьками дошкільників є: правова освіта (навчання); правова пропаганда; правова агітація; правова просвіта; індивідуально-виховна робота; правове самовиховання. Правова освіта (навчання), на думку В. О. Котюка – найбільш ефективна і результативна форма правового виховання [6, с. 99]. Здійснюється у навчальних закладах за навчальними планами та програмами, на курсах підвищення кваліфікації, а також у системі службової підготовки судових та правоохоронних органів тощо. Правова освіта – конкретний вид навчального процесу, під час якого під керівництвом досвідчених вихователів, педагогічних працівників, працівників правоохоронних органів, юристів майбутні вихователі та/або батьки оволодівають правовими знаннями, навичками, вміннями застосування правових норм. Правова пропаганда – цілеспрямована діяльність, що має на меті формування у членів суспільства високого рівня правосвідомості та правової культури, роз'яснення правової політики й поширення правових знань, ідей за допомогою засобів масової інформації та інших форм доведення правової інформації до широкого загалу. Правова пропаганда як форма правового виховання батьків дошкільників реалізується шляхом поширення правових знань через засоби масової інформації (радіо, телебачення, преса), а також проведення лекцій, диспутів тощо за такими напрямками: пропаганда Конституції України, законодавства держави, поширення правової інформації про стан законності і правопорядку, правова хроніка, зустрічі з відомими юристами – науковцями, практичними працівниками правоохоронних органів, суду, прокуратури тощо. Правову агітацію визначають як форму правового виховання, що полягає у правовому впливі на правосвідомість і настрої членів суспільства через колективні та індивідуальні бесіди, виступи на мітингах, зборах за допомогою преси, телебачення тощо. Правова просвіта тісно пов'язана із правовим навчанням і пропагандою, але не зводиться до них. Вона має обмежені завдання – дати

певні знання з тих чи інших питань права і законодавства, роз'яснити чинне законодавство [8].

Вважаємо, що доцільно було б розділити форми роботи з батьками дошкільників на: масові: лекція, зустрічі, правові факультативи, громадські приймальні, екскурсії; групові або колективні: батьківські збори, диспути, дискусії, години права, конференції, вечори запитань та відповідей, факультативи, круглі столи, ігрові форми, мозковий штурм, вікторини, розв'язування кросвордів, тренінги тощо; індивідуальні: консультації, бесіди.

Розглянемо основні форми взаємодії вихователів з батьками дошкільників у сфері правового виховання дітей.

Лекція. Лекцію вихователь може застосовувати на батьківських зборах чи консультаціях «Права дитини. Їх дотримання в сім'ї» тощо. Успіх лекції передусім визначається особистими якостями вихователя. При читанні лекції вихователь має бути готовим до гострих запитань і, тим більше, сам провокувати їх, не оминати, не боятися їх. Тому вихователю-лектору слід удосконалювати навички ораторського мистецтва. Зрозуміло, що батьки дошкільнят мають різні емоції, часто виявляють критику до почутого, явно виражають свій скептицизм, лектор нерідко може почути і насмішки у свій бік. Тут потрібно володіти явною врівноваженістю і толерантністю до батьків вихованців. Якщо в ході лекції вихователь може лише дотично вислуховувати думки батьків, спілкуватися з ними, то для більш насиченого спілкування обирають форму бесіди. Це форма інтерактивного спілкування, яка дозволяє одночасно порушувати декілька тем, плавно переходити від однієї проблеми до іншої, залежно від ходу думок самих батьків, того, що їх найбільш хвилює. Теми бесід з правової тематики і методика їх проведення заздалегідь обговорюються. Проводячи бесіди на правові теми, вихователі мають пов'язати їх зміст з поведінкою вихованців.

На нашу думку, своєрідним різновидом бесіди є дискусія, (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження), що є ніби її «гострішою» формою. Це жваве спілкування, де вихователь готовий дати відповіді на запитання батьків.

Основною функцією дискусії є формування правових переконань батьків дошкільників шляхом суперечок, як між собою, так і з вихователем, а також вихователя з вихованцями.

Крім того пропонуємо застосовувати психологічні тренінги щодо конфліктності в сім'ї, агресивності дітей та організувати круглі столи із запрошенням психолога, юриста. Ефективними будуть розігрування ділових ігор з вирішенням проблем труднощів навчання і виховання в сім'ї, а також спільні культурно-виховні заходи.

З огляду на вищенаведене, зазначимо, що пропоновані форми взаємодії вихователів та батьків дошкільників у правовиховній роботі, звичайно, далеко не вичерпують усіх можливих форм організації спільної правовиховної і профілактичної роботи. Важливо, щоб така взаємодія системно планувалась і реально здійснювалась в кожному закладі дошкільної освіти. Адже у результаті цілеспрямованого правового виховання у дітей має сформуватися така громадянська поведінка і засвоєння прав, яка активізує у них соціальну позицію і збагатить їх моральність, шкалу цінностей, сформує високі моральні якості, прищепить правильну поведінку в суспільстві, забезпечить ставлення до оточуючих, до себе і до природи.

Висновки. Таким чином, правове виховання дошкільників визначено як соціально-управлінську діяльність суб'єктів виховання, перш за все педколективів закладів дошкільної освіти і батьків, що здійснюється в умовах тісної взаємодії та координації їх діяльності, спрямовану на формування в дітей системи правових знань, переконань і установок, правового мислення, правових умінь і навичок, що забезпечують стабільність правомірної поведінки і соціально-правову активність дитини, додержання, виконання і правильне використання нею діючих у державі правових норм, а основними формами правового виховання дошкільників через роботу закладів дошкільної освіти з батьками є: правова освіта (навчання); правова пропаганда; правова агітація; правова просвіта та індивідуально-виховна робота.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку доцільно спрямувати на аналіз методів правового виховання дошкільників через роботу закладів дошкільної освіти з батьками.

Література

1. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч 1. – Київ: ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2014 – 204 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук. Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: зб. док. – К.: АТ видав. «Столиця», 1998. – 245 с.
4. Дронжек Н. В. Формування основ правової культури дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(23), Issue: 46, 2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.seanewdim.com
5. Зенин В. П. Правовое воспитание / В. П. Зенин, М. И. Козюбра, В. В. Оксамытный ; под ред. Б. М. Бабия. – К. : Наук. думка, 1979. – 321 с.
6. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій : навч. посібник [для юрид. фак. вузів] / В. О. Котюк. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
7. Класична педагогіка : навч. посібник / [Л. С. Нечипоренко, Я. В. Подоляк, В. Г. Паснюк та ін.]. – Х. : Основа, 1998. – 419 с.
8. Майор Н. С., Чаварга О. Ю. Правове виховання дошкільників – обов'язкова умова формування життєвої компетентності особистості – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakinppo.org.ua/2010-06-02-07-11-30/2010-06-02-07-12-06/173-2010-04-08-05-59-48>

9. Методичні рекомендації для закладів до шкільної освіти – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/metodychni-rekomendatsiyi-doshkilna/dityachimi-sadkami-svitu.pdf>

10. Ніколаєнко В.М. Правове виховання в ДНЗ. 3-6 роки. – Х. : Вид. група «Оно́ва», 2010. – 206.

11. Русова С. Нова школа соціального виховання / С. Русова // Український освітній журнал. – 1991.– № 1. – С. 12–43.

12. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / укл.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.

References

1. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ja u Sviti» (nova redaktsiia). U 2 ch. Ch 1. – Kyiv: TOV «MTsFER–Ukraina», 2014 – 204 s.

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity / Naukovyi kerivnyk: A. M. Bohush, diisnyi chlen NAPN Ukrainy, prof, d-r ped. nauk. Avt. kol-v: Bohush A. M., Bielienka H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V., Dolynna O. P., Ilchenko T. S., Kovalenko O. V., Lysenko H. M., Mashovets M. A., Nyzkovska O. V., Panasiuk T. V., Pirozhenko T. O., Ponimanska T. I., Sidielnikova O. D., Shevchuk A. S., Yakymenko L. Yu. – K.: Vydavnytstvo, 2012. – 26 s.

3. Dytynstvo v Ukraini: prava, harantii, zakhyst: zb. dok. – K.: AT vydav. «Stolytsia», 1998. – 245 s.

4. Dronzhek N. V. Formuvannia osnov pravovoi kultury ditei starshoho doshkilnoho viku v suchasnykh umovakh. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(23), Issue: 46, 2015 – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.seanewdim.com

5. Zenyn V. P. Pravovoe vospytanye / V. P. Zenyn, M. Y. Koziubra, V. V. Oksamytnyi ; pod red. B. M. Babyia. – K. : Nauk. dumka, 1979. – 321 s.

6. Kotiuk V. O. Teoriia prava : kurs lektsii : navch. posibnyk [dlia yuryd. fak. vuziv] / V. O. Kotiuk. – K. : Venturi, 1996. – 208 s.

7. Klasychna pedahohika : navch. posibnyk / [L. S. Nechyporenko, Ya. V. Podoliak, V. H. Pasniuk ta in.]. – Kh. : Osnova, 1998. – 419 s.

8. Maior N. S., Chavarha O. Yu. Pravove vykhovannia doshkilnykiv – oboviazkova umovaformuvannia zhyttievoi kompetentnosti osobystosti – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.zakinppo.org.ua/2010-06-02-07-11-30/2010-06-02-07-12-06/173-2010-04-08-05-59-48>

9. Metodychni rekomendatsii dlia zakladiv do shkilnoi osvity – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/metodychni-rekomendatsiyi-doshkilna/dityachimi-sadkami-svitu.pdf>

10. Nikolaienko V.M. Pravove vykhovannia v DNZ. 3-6 roky. – Kh. : Vyd. hrupa «Onova», 2010. – 206.

11. Rusova S. Nova shkola sotsialnoho vykhovannia / S. Rusova // Ukrainskyi osvittii zhurnal. – 1991.– № 1. – S. 12–43.

12. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 20 tys. sliv i slovospoluchen / ukl.: O. I. Skopnenko, T. V. Tsymbaliuk. – K. : Dovira, 2006. – 789 s.

Popadych Olena

Candidate of pedagogical sciences, associate professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Public higher education institution «Uzhhorod National University», olena.popadych@uzhnu.edu.ua

Uzhhorod, Ukraine

LEGAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN: THE MAIN FORMS OF WORK OF PRESCHOOL INSTITUTIONS WITH PARENTS

The article deals with the problem of legal education of preschool children; the principles of legal education of preschool children are determined and an overview of the main forms of work of preschool education institutions with parents in the field of legal education of children is conducted. It is shown that the main forms of legal upbringing with preschool parents are: legal education; legal propaganda; legal activism; legal instruction and individual educational work. It is established that among the main forms of work of preschool education with parents in the field of legal education of children, holding joint legal events is especially effective.

Key words: preschool educational institution, preschooler, legal education, forms of law teaching, parents of preschoolers.